

Autor: Ewa Skrzywanek

Temat: Jedno miasto – dwie nazwy. Wrocław oczami Elżbiety Schmidt

Cel lekcji

Zapoznanie młodzieży z miejscami i fragmentami historii przedwojennej Polonii wrocławskiej.

Drogi uczniu, zapraszam Cię do spaceru po przedwojennym Wrocławiu, a raczej po Breslau z 1939 roku. Przewodnikiem będzie Ela Schmidt, która miała wtedy 15 lat.

Możesz sprawdzać dawne plany Wrocławia, szukać dawnych miejsc i obiektów, porównać je z powojennymi zdjęciami i ulicami.

Sprawdź, czy wymienione miejsca są w jakiś sposób upamiętnione dzisiaj – tablicami, pomnikami? Może zaproponujesz miastu tablicę w wybranym miejscu.

Może spróbujesz przejść trasę z aparatem fotograficznym i zrobić wystawę zdjęć.

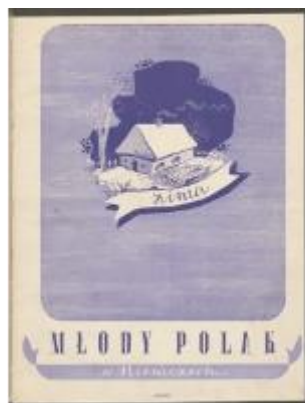
Elżbieta, rocznik 1924, urodziła się w Breslau. Jej rodzice: ojciec Wilhelm Schmidt, kupiec z Nysy, był Niemcem, matka Łucja Lukserk – córka polskiego nauczyciela z Pobiedzisk niedaleko Poznania. Rodzice poznali się i pobrali w czasie I wojny światowej. Do Wrocławia przyjechali w 1918 roku.

W 1936 roku Elżbieta zamieszkała z rodzicami w budynku Polskiej Bursy Akademickiej przy Taudentzenstrasse 90 (dziś ul. Tadeusza Kościuszki 90).

fot. <https://dolny-slask.org.pl/759284,foto.html>

Budynek został kupiony przez polskich działaczy, pieniądze pochodziły z odszkodowania za zniszczenie w 1920 roku przez bojówki nacjonalistyczne lokalu przy Neue Gasse. W bursie na II piętrze mieszkali polscy studenci. Część budynku zajmowali także mieszkańcy niemieccy.

Jadalnia, pracownia, biblioteka i osiem pokoi przeznaczone były dla studentów należących do polskich organizacji akademickich. Na parterze mieściła się redakcja czasopism dla dzieci i młodzieży *Młodego Polaka w Niemczech* i *Młodego Polaka w Niemczech*.

<http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/docmetadata?id=51818&from=publication>

Nad wejściem widniał znak Rodła, symbolu Związku Polaków w Niemczech, po zakazie wydanym przez Niemców używania polskich symboli narodowych. Rodło autorstwa Janiny Kłopotkiej – stylizowany bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, przyjęty w 1933 roku przez Polaków będących obywatelami Rzeszy Niemieckiej. Nazwa powstała z połączenia dwóch słów RODzina i goDŁO, autor nazwy – Jan Osmańczyk. Z czasem Niemcy zażądali od matki Elżbiety usunięcia także i tego symbolu.

Czas wolny kojarzył się Elżbiecie z małym kinem Askania przy Tauentzienstrasse i niedzielnymi koncertami w Hali Stulecia. <https://dolny-slask.org.pl/920313,foto.html>

Odwiedzała też baseny (Breslauer Hallenschwimmbad) na Zwingerstasse (ul. Teatralna) pływalnie były osobne dla dziewcząt i chłopców. <https://www.wratislavia-digitalis.eu/library/oeffentliche-gebaeude/>.

Elżbieta uczęszczała przed południem do niemieckiej szkoły, a po południu we wtorek i w czwartek odbywały się lekcje w „szkółce polskiej”, która znajdowała się w Domu Polskim. Formalnie były to kursy językowe, jednak nauczyciele i pracownicy konsulatu polskiego nieoficjalnie uczyli także polskiej historii, literatury i geografii. Ogromne znaczenie w polskim wychowaniu, pielęgnowaniu tradycji miały rodziny. Mimo mieszanych polsko-niemieckich rodzin, Niemieccy ojcowie (Elżbiety Schmidt, Rudolfa Tauera i in.) zachęcali dzieci do nauki języka polskiego.

Ela miała umowę z mamą, że rozmawiają po polsku. Przy pomyłce należało zapłacić 10 fenigów, najczęściej myliła się pani Łucja Schmidt, przez co pęczniała skarbonka Eli i nauka zdecydowanie szła lepiej. Talent pedagogiczny mamy okazał się skuteczny.

Początkowo Polacy nie mieli własnego miejsca spotkań i wynajmowali pomieszczenia na swoją działalność.

Dom Polski przy Heinrichstrasse 21/23 (ul. Henryka Brodatego) był wynajmowany. Mieściły się tutaj m.in.: Towarzystwo „Biblioteki Ludowej”, sala widowiskowa na 150 miejsc, chór „Harmonia”, który organizował próby w środy. Chór miał wiele sukcesów na konkursach polskich kół śpiewaczych w Niemczech, a w niedziele lub podczas świąt kościelnych i narodowych uświetniał uroczystości.

W listopadzie 1938 roku Polacy otworzyli Dom Polski w budynku przy Schweidnitzer Stadtgraben 16 (ul. Podwale 16). Kupił go na siedzibę polskich organizacji Bank Słowiański w Berlinie. Odbywały się tu bale, spotkania, potańcówki, zebrania, uroczystości związane ze świętami narodowymi. Radość nie trwała jednak długo. Dom Polski został odebrany Polakom we wrześniu 1939 roku. Przetrwał wojnę. Został zniszczony w maju 1945 roku po kapitulacji *Festung Breslau*. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dom_Polski-tablica.JPG

Ton polskiemu życiu nadawał także Konsulat Polski w Breslau. Od 1920 konsulat mieścił się przy *Neue Gasse* 18 (obecnie ul. Nowej) <https://dolny-slask.org.pl/710011,foto.html?idEntity=586813> od 1921 przy *Am Ohlauufer* 2 (al. Słowackiego), od 1924 przy *Freiburgerstr.* 7 (ul. Świebodzkiej), od 1927 przy *Freiburgerstr.* 29, i od 1936 przy *Charlottenstr.* 24 (ul. Kruczej). W 1938 placówka uzyskała status konsulatu generalnego, wybuch wojny spowodował zamknięcie konsulatu. <https://dolny-slask.org.pl/645345,foto.html?idEntity=586526>

Jednak największe znaczenie nie tylko dla polonii, ale także dla przyjeżdżających do Wrocławia Polaków z różnych stron i pracowników sezonowych miał kościół św. Marcina na Ostrowie Tumskim. Tu można było dopytać się o prace, porozmawiać po polsku, poznać innych Polaków, otrzymać pomoc. „Pamiętam swoją Pierwszą Komunię św., którą tu przeżywałam. Miałam 9 lat. Było nas pięcioro dzieci, trzech chłopców i dwie dziewczynki” – wspomina Ela. Pani Anna Jasińska, czasem ze swej skromnej pensji praczki kupowała materiał i szyla sukienki komunijne uboższym dziewczynom. <https://dolny-slask.org.pl/869941,foto.html>

17 września w kościele św. Marcina ks. Józef Sikora odprawił po raz ostatni polskie nabożeństwo w przedwojennym Wrocławiu. Ludzie płakali, śpiewali „Boże coś Polskę”. Zaraz potem hitlerowcy kazali zamknąć świątynię.

Latem po Mszy św. odbywały się czasem niedzielne wycieczki poza miasto lub nad Odrę. Smakowite kielbaski pana Pawła Pampucha, ognisko, wyścigi w workach, tańce, piosenki... łączyło polonię i sprzyjało kontaktom.

W czerwcu 1939 roku usunięto z uniwersytetu polskich studentów, a potem zamknięto bursę i Dom Polski. Wielu z nich przyjaźniło się z rodziną Eli. Pani Schmidt musiała usunąć czerwony znak Rodła, wymalowany na drzwiach bursy. <https://dolny-slask.org.pl/663373.foto.html>

Tradycyjnie wszyscy spacerowali wokół ratusza, chociaż po dojściu Hitlera do władzy, miasto mocno się zmieniło. Dekorowane flagami faszystowskimi, z odbywającymi się paradami i marszami z pochodniami, nie było już tak bezpieczne dla Polaków. Wielu z nich było śledzonych i aresztowanych za swoją działalność na rzecz Polski. <https://atrakcje-wroclawia.pl/tl/%26%239679%3B-III-Rzesza.html>

Spacer możemy zakończyć na Dworcu Głównym. <http://wroclaw.naszemiasto.pl/artykul/dworzec-glowny-na-starej-fotografii,2137917,gal,7997379,t,id,tm,zid.html>

Ela razem z mamą, dzięki akcji konsulatu polskiego, wydawały czasem herbatę polskim robotnikom sezonowym, udzielały informacji w obcym mieście. Dla przybyłych, nieznających języka niemieckiego, było to bardzo ważne.

W marcu 1938 roku Ela wraz z mamą i delegacją z Wrocławia specjalnie zarezerwowanym wagonem jechała stąd na I Kongres Związku Polaków w Niemczech do Berlina.

Ale stąd też wyjedzie w styczniu 1945 roku z oblężonego Wrocławia do Dzierżoniowa. Przeżyje wojnę. Jej brat Henryk zginie wysłany na front wschodni.

Elżbieta Neuman z domu Schmidt ma dziś 93 lata i jest ostatnią z przedwojennej polonii wrocławskiej.

Na zakończenie

- Jak myślisz dlaczego Polacy tak licznie przybywali do *Breslau*?
- Kto wspierał przybyłych Polaków, gdzie szukali pomocy?
- Dowiedz się o Prawdach Polaków.
- Poszukaj informacji co robiła rodzina Eli Schmidt w czasie wojny, w jaki sposób pomagali Polakom.
- Poszukaj informacji o Pawle Pampuchu z *Breslau*, jakie były jego losy?

Odkrywaj powojenną historię Polonii wrocławskiej w Centrum Historii Zajezdnia.

Polecane

Artykuły Beaty Maciejewskiej dotyczące przedwojennej Polonii na stronach

<http://wroclaw.wyborcza.pl>

<https://atrakcje-wroclawia.pl>

<http://wroclaw.naszemiasto.pl>

<https://dolny-slask.org.pl>

<https://www.wratlavia-digitalis.eu>

Strony szkół noszących imię dawnej Polonii:

www.sp63.wroc.pl

www.ssp72.pl

www.sp25wroclaw.pl